

Vem för de arbetslösas talan i löneförhandlingarna?

Under våren omförhandlas de centrala löneavtalen för huvuddelen av den svenska arbetsmarknaden samtidigt som sysselsättningen minskar dramatiskt. Trots att både KPI och arbetsproduktivitet har fallit är diskussionen inför förhandlingarna även från statligt håll fokuserad på hur många procent de nominella lönerna lämpligen ska öka. Givet att det är arbetslösheten som borde stå i fokus borde diskussionen snarare föras i termer av reallönernas nivå relativt fundamentala bestämningsfaktorer. Hur många personer ett företag anställer beror på kostnaden i förhållande till värdet av produktionen. Om varje person producerar mindre och priset på produkten faller måste företaget antingen anställa färre personer eller betala dem mindre. De svenska reallönerna har redan hamnat på en mycket hög nivå i relation till både arbetsproduktivitet och prisnivå eftersom de nominella lönerna har fortsatt att stiga trots fallande produktivitet och historiskt låg eller negativ inflation. Under tidigare perioder av hög arbetslöshet har reallönerna kunnat korrigeras mot jämvikt med hjälp av högre inflation och svagare växelkurs. Den möjligheten finns inte längre. Det enda sättet att åstadkomma mer flexibla reallöner är via de nominella lönerna. Att diskussionen inför avtalsrörelsen ändå tenderar att utgå från den traditionella normen två plus två procents nominell löneökning är olyckligt för både arbetslösa och skattebetalare.

Standardreceptet två plus två procents nominell löneökning ligger djupt inbäddat hos många av lönebildningens aktörer, medan de argument som en gång låg bakom dessa siffror tycks ha glömts bort. Två procent kompenserar för inflationen och två procent är den reallöneökning som motsvarar den genomsnittliga produktivitetsökningen. I ett läge där inflationstakten är extremt låg och arbetsproduktiviteten har fallit med närmare fem procent på tre år måste man sluta tänka i termer av hur många procent de nominella lönerna bör öka. För 2009 hade det ursprungliga receptet resulterat i fallande nominella löner – och detta *innan* någon hänsyn har tagits till läget på arbetsmarknaden. Den förra gången som folk blev av med jobbet på det här sättet föll reallönerna med sammanlagt sju procent (1991–95, samtliga siffror kommer från Konjunkturinstitutets Lönebildningsrapport 2009). Under den nuvarande krisen har reallönerna i stället fortsatt att stiga med nästan två procent per år.

De samhällsekonomiska kostnaderna för sysselsättningsminskningen är astronomiska. Ändå är stödet fortsatt starkt för ett lönebildningssystem där det endast finns mycket svaga krafter på de arbetslösas sida både vid

förhandlingsbordet, där de centrala löneavtalen bestäms av särintressen representerande andra grupper än de arbetslösa, och utanför det. Fackförningarnas huvudsakliga existensberättigande ligger i deras förmåga att pressa upp reallönerna för sina anställda medlemmar. Att detta samtidigt innebär högre arbetslöshet väljer man att inte låtsas om. Enligt den sk effektivitetslöne modellen kan det vara lönsamt även för företagen att ha färre anställda med högre löner därför att produktiviteten ökar. Eftersom arbetslösheten är ett samhällsekonomiskt problem skulle man kunna tro att olika statliga aktörer skulle ställa sig på de arbetslösas sida inför löneförhandlingarna, men någon sådan tendens går inte att urskilja. Riksbanken fokuserar på de nominella löneökningarna snarare än sysselsättningseffekterna av den resulterade reallönen. Det är i och för sig naturligt eftersom det är just de nominella löneökningarna som påverkar inflationen. Konjunkturinstitutet räknar ut lämpliga nominella löneökningar baserat på en simuleringsmodell där reallönen förblir densamma oavsett hur mycket de nominella lönerna ökar. Varför är det just detta som en statlig aktör ska göra? Inför den förra stora förhandlingsrundan välsignade Konjunkturinstitutet en nominell löneökningstakt på 3,6 procent per år 2007–09. När produktiviteten sedan föll under vart och ett av dessa år samtidigt som inflationen var mycket låg hamnade reallönerna på en omotiverat hög nivå redan före vårens löneförhandlingar, vilket säkerligen bidrar till det pågående sysselsättningsfallet. Det är svårt att se att Konjunkturinstitutets agerande gagnar de arbetslösa. På ett seminarium om läget i svensk ekonomi avböjde Anders Borg att svara på den enda fråga som rörde lönebildningen eftersom det inte är lämpligt med politiska pekpinor i avtalsrörelsen. Men vilken aktör återstår som ens kan förväntas försvara de arbetslösa mot starka och välorganiserade särintressen när representanterna för samhällsintresset bara backar undan från denna i dagsläget så oerhört centrala fråga? Det är staten som får betala notan.

På grundkurserna i nationalekonomi över hela världen får studenterna lära sig att hög arbetslöshet orsakas av att reallönerna fastnar på en alltför hög nivå. Reallönestelheten hänförs till fackföreningar som prioriterar reallöneutvecklingen för sina anställda medlemmar utan att ta tillräcklig hänsyn till dem som saknar arbete, till företag som hellre betalar sina nuvarande anställda lite mer så att de arbetar mer produktivt än anställer flera, eller till psykologiska faktorer som gör att nominella löner är svåra att sänka. I den svenska debatten stoppar alltför många helt enkelt huvudet i sanden inför det obehagliga faktum att det finns en negativ relation mellan reallön och sysselsättning. Statssekreterare Per Jansson dristade sig vid något tillfälle till att nämna att lägre skatter ger lägre reservationslöner och därmed högre sysselsättning, vilket genast orsakade ett ramaskri. Fackföreningar som i realiteten försvarar sitt egenintresse genom att värna om reallöneutvecklingen för sina anställda medlemmar på de arbetslösas bekostnad lyckas upprätthålla ett sken av att stå på det godas sida, medan de ekonomer som vågar prata om att det faktiskt finns en *trade off* mellan

reallön och arbetslöshet och tar de arbetslösas parti anses förespråka en arbetarfientlig, ond politik.

De centrala löneförhandlingarna utgör ett förstelnat, föråldrat system som inte förmår åstadkomma en samhällsekonomiskt lämplig jämvikt på dagens arbetsmarknad, i synnerhet inte för utsatta grupper som lågutbildade ungdomar eller de som nu kommer tillbaka från sjukskrivningar. Att ställa sig på de arbetslösas sida i målkonflikten mellan sysselsättning för dem utan jobb och reallöneutveckling för dem med jobb borde inte vara så politiskt känsligt att ingen vågar sticka ut huvudet och säga som det är av rädsla för att få sagda huvud avbitet av folk vars egenintressen skulle hotas av en mer flexibel lönebildning. Den historiskt betingade föreställningen att fackföreningarna står på de svagas sida i löneförhandlingarna är inte längre relevant. De svaga i samhället är inte industriarbetarna utan de arbetslösa. Vem försvarar deras intressen?

Annika Alexius